

Олена Юрчук

ТЕКСТ ЯК ТРАНСЛЯТОР СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ МІФОЛОГІЇ: ДО ПРОБЛЕМИ МЕДІАЛІЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРИ

Статтю присвячено питанню функціонування сучасної літератури як потужного засобу трансляції соціокультурної міфології, коли вона виступає інститутом, який використовує загальновідомі міфи для конкретних соціальних цілей. За таких умов обрані для прикладу романи Б. Вербера можна розглядати як ті, що беруть участь у формуванні суспільної думки, функціонують як тексти-носії соціальної пам'яті й транслятори соціокультурної міфології.

Ключові слова: соціокультурна міфологія, медіалізація літератури, текст-транслятор, авторський міф.

Глобалізація, соціальний постмодерн, постіндустріалізм, інформаційне суспільство, новий світовий порядок, зіткнення цивілізацій — ці ознаки трансформації сучасного світу свідчать про переламний момент історії. В прагненні усвідомити і зрозуміти події сьогодення, їх внутрішній зміст і першопричини людина керується не минулим як таким, а образами минулого, які часто відрізняються складною організацією й вибірковістю і цим наближаються до міфів. Кожна нова історична епоха відображається в наявній і активній міфологізації не тільки свого минулого або запозиченого з інших культур, а й сучасного. Різні погляди на цю ситуацію спричинили дискурс соціокультурної міфології та медіалізації сучасної літератури.

Зокрема, наукова позиція відомого французького філософа М. Сера торкається проблеми соціалізації культурного міфу, його інтеграційного характеру. Він вказує на глобальний розвиток сітки передач і комунікацій, які здатні перекодовувати інформацію, внаслідок чого відбувається втрата документів минулих культур. Ця втрата, на його думку, доводить, наскільки вагомий збиток завдає духовній та інтелектуальній сферам сучасного суспільства технологічна гомогенізація. Сучасна література швидко реагує на цю ситуацію появою значної кількості текстів, які виступають як транслятори ідей соціокультурної міфології. Зокрема, творчість популярного в наш час французького письменника Б. Вербера демонструє здатність активно і плідно використовувати деякі поширені в культурному середовищі футурологічні ідеї, пов'язані з трансгуманізмом. Тут і заміна людини нанороботом, і набутки популярної в наш час генної інженерії з її спробами порушити основний закон Природи про життя і смерть: здатністю призупиняти процес старіння, викликати воскресіння мертвих шляхом клонування і реінкарнації. Декілька років тому Вербер, маючи задум пропагувати футурологію, став автором проекту футурологічної асоціації, яка мала б об'єднати людей, що мають перспективні ідеї. Але, за зізнанням письменника, відсутність вільного часу, а точніше небажання витрачати його на адмі-

ністративну діяльність, стали на перешкоді щодо остаточної реалізації цієї ідеї.

Вербер переконаний, що немає кордонів між духовністю і наукою, а тому потрібно пов'язати науку і духовність, як праву і ліву півкулі головного мозку. Інтелектуального письменника, на його думку, вирізняє доступність для всіх, насамперед для молоді. А зрілість його літератури проявляється у вдалому поєднанні східної філософії, езотерики, екології та психології (психоаналізу).

Безумовно, внаслідок такої «технологічної гомогенізації», коли літературні тексти перекодовують міфологічну інформацію під впливом новітніх технологій і наукових досягнень, сама література під впливом інтеграційного характеру соціокультурного міфу перетворюється на соціальний інститут.

Так, міфічна концепція М. Еліаде [4] спирається на ідею зв'язку міфу з менталітетом народу. Дослідник вважав, що міф передає абсолютну істину, «переказує» Священну історію давніх часів, і є зразком для наслідування людиною, впливає на її психіку, зберігається в підсвідомості, залишається актуальним на всі часи. Міф, який зберігається в колективній пам'яті, безпосередньо пов'язаний з менталітетом народу, має стійкі конструкції. Еліаде наголошував на визначальних функціях міфу, серед яких: стабілізуюча (подолання кризи) / дестабілізуюча (розкол для досягнення приватних цілей), об'єднуюча (мобілізація соціуму навколо рішення проблеми) / ізолююча, структуруюча (організація простору). На його думку, сучасна міфологія є аморфною, неоднозначною, розпливчастою, поліцентричною, нестійкою, складною в аналізі з боку суб'єкта міфології. Згідно з його позицією соціальний тип, яким може виступати і письменник, бере активну участь в створенні сучасної міфології, а відтак і соціокультурного міфу. Зокрема, Б. Вербера можна вважати одним із авторів міфу, в якому письменник є основним суб'єктом подій. Такий міф здатний викликати реакцію соціуму на творчість, сприятиме її популяризації. Тому з моменту виникнення і впродовж усього часу письменник піклу-

ється про існування міфу, використовує його внутрішній потенціал. Адже через нього він отримує можливість оцінювати свою творчість, стежити за реакцією мас-медіа, читачького середовища, офіційної літературної критики. Хоча насправді письменника цікавить не тільки реакція споживачів на його твори, а й механізм літературного виробництва в цілому: від попиту масового читача і фінансових можливостей видавничих центрів до фактичного розпродажу книжкової продукції в усьому світі та її вдалої презентації на книжкових ярмарках, виставках, вернісажах тощо. Зокрема, інтернет-мережа стала потужним віртуальним простором для подальшої популяризації творчості Вербера у всьому світі. Тут було створено декілька базових інтернет-сайтів з інформацією про письменника та його творчість. [5; 6; 7]. Наприклад, біографія, що написана самим автором, ретельно оформлена в хроніку подій, яка розпочинається непевними спогадами про власне життя безпосередньо перед народженням («ніяких вражень, крім темно-помаранчевого кольору і басовитих звуків, очевидно, це биття серця і робота стравоходу матері») і закінчується записом від 2005 року про друк книги «Подих богів» і показ повнометражної стрічки «Наші друзі, Люди», продюсером якої став відомий режисер К. Лелюш. На сьогодні автобіографію не завершено, процес накопичення і творчої обробки біографічних фактів продовжується. Всі твори Вербера, серед яких серійні романи: «Мурахи», «День мурахи», «Революція мурахи»; «Танатонавти»; «Тасманиці богів», «Ми, боги», «Подих богів», також представлені на авторському сайті. Будь-який роман Вербера — це черговий жанровий мікс, який складається з любовного бульварного роману, пригод, містики і детективу. Слід зазначити, що на противагу простому і прозорому стилю, зручному для розуміння і не складного для перекладу, сама історія обов'язково містить тасманичу загадку. Саме вона створює певну напругу і утримує увагу до фінальної розв'язки, викликаючи в читача суміш почуттів: від роздратованої зацікавленості до відвертого розчарування. Однак це не заважає йому кожного разу сподіватися на інтерес від наступної зустрічі з новою книгою Вербера, хоча моделі його текстів часто подібні: персонажі існують водночас в двох просторах (романи «Танатонавти», «Історія ангелів»), один з яких вони намагаються вивчити заради конкретних цілей (створення планет, народження життя, змагання з цивілізаціями тощо), а інший є місцем їх мешкання. Привабливою для вдумливого читача залишається енциклопедичність текстів Вербера.

Міфологізація життя передбачає використання правил: одухотворення предметів навколишнього світу, розмежування Я — Вони, втеча від дійсності, звернення до підсвідомого, експлуатація бажань людини, синкретизму сприйняття. Альтернативною спробою підсилити інтерес до письменника вигля-

дає ексклюзивний сайт «Світи Вербера», де матеріали мали б розміститися відповідно до класифікації: «Я / Вони / Ми / ВИ» і «Ангели / Мурахи / Знання / Вибране». Однак естетичні вимоги замовника до оформлення сайту викликали низку технічних проблем, внаслідок яких сайт дотепер знаходиться на стадії перманентної розробки. Однак надзвичайно важливим для письменника залишається читачький форум, на якому обговорюються його книги і визначається рейтинг їх популярності відповідно до віку і статі. Вищенаведені факти свідчать про те, що Вербер виконує відносно соціокультурної міфології подвійну роль, виступаючи одночасно як автор власного міфу і міфолог.

У свій час про роль міфолога в процесі міфологізації світу багато писав Р. Барт [1]. Він звернув увагу на подвійне призначення міфу, який, в одному випадку, спрямований на деформацію дійсності залежно від бажання носія міфічної свідомості, а в іншому — на маскуванню ідеологічності. На його думку, міф намагався приховати свою належність до сучасної культури і набути природного вигляду. Барт наголошував, що людина в буржуазному суспільстві часто занурюється в псевдофізис, і завданням міфолога є викриття відчуження, здійснення політичного акту. Міфологія перебуває в гармонії зі світом, але не з тим, яким він є, а з тим, яким би він хотів бути. Ця гармонія виправдовує існування міфолога, але не є для нього достатньою. Міфолог виключається з кола користувачів міфу заради викривання останнього. Міфолог ризикує знищити реальність, яку намагається захистити.

Щоправда, роль сучасного міфолога Вербера доречно відрізняється від тієї, яку визначив вчений понад півстоліття тому. Проте як носій міфічної свідомості (про що свідчать його романи) він деформує сучасну дійсність активним використанням масового коду літератури. Водночас він майстерно маскує ідеологічність створеного міфу, підкреслюючи власну аполітичність (асоціальність), яка проявляється у демонстрації байдужості до позиції офіційної літературної критики, що зневажає його творчість. Вербер опозиціонує себе інтелектуальним маргіналом. Разом з тим преса зазначає, що презентація кожного нового твору Вербера відбувається, зазвичай, напередодні щорічного традиційного «сезону» нагород, присудження відомих і престижних французьких премій. У цьому вбачається своєрідна помста письменника за ігнорування його творчості офіційною критикою.

Проте в наш час, за даними ЗМІ, Вербера визнано одним із трьох культових письменників світу сучасної молоді (поряд з П. Коельо й А. Перес-Реверте). Світовий тираж романів Вербера коливається від десяти до п'ятнадцяти мільйонів екземплярів щороку. Щоправда, їх популярність у світі розподілилась нерівномірно. Найбільшого успіху серед читачів вони зажили у Росії (тут перекладено всі твори письменника), Південній Кореї і Франції.

Сам Вербер пояснює свою славу в Росії і Кореї тим, що обидві країни, пройшовши важкий етап диктатури влади, прагнуть до нових змін, цікавляться новими ідеями. А життя з постійним вимірюванням сучасного минулим є характерним для Франції і Німеччини. В цих країнах, на думку письменника, класика завжди мала неперевершений авторитет.

Самооцінка Вербера має амбіційний характер і суголосить міфу, який він створив. За його зізнанням, коли він пише, то переслідує дві цілі: бути зрозумілим читачам всього світу і залишитися сучасним письменником для майбутніх поколінь. Подібне позиціонування себе в соціумі з позиції антропологічної теорії міфу К. Леві-Строса [3] додає ваги авторському міфу. Леві-Строс, як відомо, розробив теорію міфологічного мислення, визначальною ознакою якої є метафоричність світосприйняття. Міфологічне мислення Вербера має певне соціокультурне забарвлення. Він дає прогнози на майбутнє людства, наголошуючи на двох ключових моментах, від яких воно залежить. Це — демографія й екологія. Наприклад, Вербер висловлюється з приводу перенаселення планети, мріє про демографічне скорочення населення приблизно на чотири млрд шляхом обмеження народження (одна дитина в родині). Екологічну проблему, на його думку, можна вирішити, якщо розробити технологію повторного використання. Мається на увазі ре-цикл людини, коли її життя, з екологічної точки зору письменника, стає резервом компоста. На думку Вербера, людям слід зрозуміти, що вони не є

володарями власного тіла, а лише отримали його від іншого носія, тобто в тимчасове використання. Тому до смерті слід ставитися, як до продовження органічного процесу, коли «плоть дістанеться черв'якам, а решта стане мікроелементами, ґрунтом, на якому виросте трава або дерево, на дереві плоди, траву з'їдять корови і т.п.» [6]. Тому, стверджує письменник, людям слід відмовитися від ритуалів поховання як від прояву власного егоїзму і ховати мертвих «без упаковки». Цікаво, що в міфологічних міркуваннях Вербера спостерігається вдале поєднання підсвідомих соціальних аспектів психології особистості й сьогоденних «технічних» потреб соціуму, які забезпечують максимальний вплив на аудиторію і мають надати значущості творам письменника.

Отже, авторський міф може виступати кон-структом самого буття і мати подвійний характер: бути символічною формою вираження особистісного життя міфічного суб'єкта (автора) і ставати словесним середовищем, під впливом якого формується сама міфічна особистість (автор — продукт культури). В цілому подібна авторська міфотворчість стала органічною складовою соціокультурної міфології.

Вищенаведені наукові концепції залишаються провідними в дискурсі про сьогоденні культурні орієнтири, що пов'язані з процесом подальшої міфологізації сучасного світу, де літературі відведено роль транслятора соціокультурних ідей.

ДЖЕРЕЛА

1. Барт Р. Мифологии / Ролан Барт. — М. : Изд-во им. Сабашниковых, 2000. — 320 с.
2. Леві-Строс К. Структурная антропология / К. Леві-Строс. — М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. — 512 с.
3. Элиаде М. Аспекты мифа / Мирча Элиаде. — М., 2001. — 145 с.
4. Bienvenue sur le blog officiel Bernard Werber [Електронний ресурс]. — Режим доступа: www.bernardwerber.com/blog/
5. Бернард Вебер [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://aboutwerber.com/links/>
6. Миры Бернара Вебера: Избранное [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://bwerber.ru/exclusive/>

Статья посвящена вопросу функционирования современной литературы как мощного средства трансляции социокультурной мифологии, когда она становится институтом, который использует всем известные мифы для конкретных целей. В таких условиях выбранные для примера романы Б. Вербера можно рассматривать в качестве таких, которые участвуют в формировании социальной мысли, функционируют как тексты-носители социальной памяти и трансляторы социокультурной мифологии.

Ключевые слова: социокультурная мифология, медиализация литературы, текст-транслятор, авторский миф.

The article focuses on the question of contemporary literature functioning as a high-capacity means of socio-cultural mythology transmission when it turns to be the institution that uses the well-known myths for the concrete social purposes. Under such conditions the chosen novels by B. Werber could be viewed as those that take part in public opinion forming process, the texts that function as the carriers of the social memory and transmitters of the sociocultural mythology.

Key words: sociocultural mythology, literature medialisatіon, text-transmitter, author's myth.